

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

เนื้อหาในบทนี้เป็นการรวบรวมแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐาน รวมถึงเป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัยอย่างมีหลักการ มีที่มาและสามารถอ้างอิงได้ โดยผู้วิจัยทำการรวบรวมแนวคิดเกี่ยวกับ 3 ประเด็นหลักๆ คือ

- 2.1 แนวคิดด้านการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชนเมือง
 - 2.2 แนวคิดด้านการออกแบบอาคารใหม่ในพื้นที่ประวัติศาสตร์
 - 2.3 แนวคิดด้านการจัดองค์ประกอบสถาปัตยกรรม
- ซึ่งได้ทำการสรุปเนื้อหาในแต่ละส่วนไว้ดังนี้

2.1 แนวคิดด้านการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชนเมือง

เนื่องจากพื้นที่ถนนท่าแพเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่อดีตเมื่อเริ่มสร้างเมืองมาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นจึงเป็นพื้นที่ที่จำเป็นต้องมีการอนุรักษ์อย่างเป็นรูปธรรม อย่างไรก็ตามก่อนที่จะทำการศึกษพื้นที่เพื่อวิเคราะห์และเสนอแนะ มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทราบแนวคิดในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชนเมือง ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงได้ทำการรวบรวมเนื้อหาที่เกี่ยวข้องนำเสนอในส่วนตัวต่อไปนี้โดยเริ่มจากเนื้อหาของเมืองไปจนถึงด้านสถาปัตยกรรม

- การอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์ (พรชัย สุตันไชยนนท์, 2538: 12)

การอนุรักษ์ได้เริ่มต้นจากการอนุรักษ์ตัววัตถุ ซึ่งได้แก่ อนุสาวรีย์ รูปปั้น รูปเคารพในศาสนา ศาลเจ้า โบสถ์ วิหาร อาคาร ฯลฯ จากนั้นได้พัฒนาไปเป็นกลุ่มอาคารที่มีลักษณะเป็นย่านประวัติศาสตร์ และเมืองหรือชุมชนซึ่งเป็นการอนุรักษ์ร่วมกับสิ่งแวดล้อมเป็นบริเวณกว้าง แสดงให้เห็นถึงข้อมูล และให้ความรู้ ความเพลิดเพลิน และยังเป็นประโยชน์ไม่ว่าจะเป็นด้านผังเมือง ขนบธรรมเนียม ประเพณี การใช้ชีวิตในสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมของพื้นที่นั้นๆ การอนุรักษ์เขตพื้นที่ทางประวัติศาสตร์จึงเป็นสิ่งจำเป็น และมิใช่เป็นความรับผิดชอบของนักวางผังเมืองและสถาปนิก นักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม วิศวกร นักวางแผน เจ้าหน้าที่รัฐ และนักการเมือง ผู้บริหารรัฐเท่านั้น แต่ยังคงอาศัยความร่วมมือและความเข้าใจจากประชาชน นักท่องเที่ยว และองค์กรซึ่งทำหน้าที่ในด้านนี้ หรือด้านที่เกี่ยวข้อง และเพื่อคุณภาพมนุษย์ในด้านต่างๆด้วย

- ลักษณะของเมืองและย่านประวัติศาสตร์

“เมือง” หมายถึงพื้นที่ที่อาจกำหนดขอบเขตได้บริเวณหนึ่ง อันประกอบด้วย อาคาร สิ่งก่อสร้าง ในการดำเนินชีวิตของประชาชน และสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับอาคาร สิ่งก่อสร้าง และการดำเนินชีวิตของประชาชนเหล่านั้น โดยพื้นที่ดังกล่าวอยู่ภายใต้ความควบคุมดูแลและการบริหารของผู้ปกครอง มีการจัดการบริหารโดยมีระบบหรือระเบียบ ในขณะที่ “ชุมชน” จะหมายถึงพื้นที่ที่อาจกำหนดขอบเขตได้บริเวณหนึ่งเช่นกัน และอาจมีลักษณะกายภาพคล้ายคลึงกับเมือง แต่อาจมีผู้ปกครองหรือไม่ก็ได้ หากมีผู้ปกครองการบริหารถ้ามีระบบหรือ

ระเบียบ จะเป็นไปในลักษณะที่ไม่ซับซ้อน โดยทั่วไปชุมชนมักมีขนาดเล็ก เช่น เป็นหมู่บ้านหมู่บ้านหนึ่งและในภาษาไทยบ่อยครั้งที่เราจะเรียกชุมชนโบราณกันว่า เมืองโบราณ

เมืองโบราณหรือเมืองประวัติศาสตร์เหล่านี้จะต้องมีช่วงอายุ (Life Span) อยู่ช่วงใดช่วงหนึ่ง หรือหลายช่วงเวลาในอดีต หรือตั้งแต่ช่วงเวลาในอดีตเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

เมืองเหล่านี้มีหลายลักษณะแตกต่างกัน ตามเนื้อหาทางวัฒนธรรม การตั้งถิ่นฐานและการใช้ประโยชน์ของเมืองนั้น เช่น เมืองท่า ย่อมแตกต่างจากเมืองศาสนา หรือเมืองการค้า

เมืองประวัติศาสตร์ถ้าจะแบ่งตามช่วงอายุของเมือง สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท

1) เมืองร้าง (Abandoned/Dead Ancient/Historic City) (พรชัย สุตันไชยณรงค์, 2538:

13) หมายถึงเมืองที่เจริญรุ่งเรืองอยู่ในช่วงเวลาหนึ่งหรือหลายช่วง ก่อนจะถูกทิ้งร้างไปจนถึงปัจจุบัน อาจเนื่องมาจากภัยสงครามหรือภัยพิบัติอื่นๆ ลักษณะเมืองเช่นนี้จะพบมากในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น นครวัด สุโขทัย และพุกาม เป็นต้น ส่วนในทวีปอื่น เช่น ทิมแกต และคาร์เธจ ในแอฟริกา ตีคัล ในอเมริกากลาง และปอมเปอีในยุโรป เป็นต้น เมืองลักษณะนี้สามารถคงอยู่ต่อไปได้เรื่อยๆ ยกเว้นแต่ที่สุดและโครงสร้างโบราณสถานที่อาจเสื่อมโทรมไปตามกาลเวลา แต่เนื่องจากไม่มีการใช้งานอื่นเข้ามาแทรกแซง เมืองลักษณะนี้จึงไม่เสี่ยงต่ออันตรายมากนัก ต้องการเพียงแผนงานเพื่อการอนุรักษ์ การนำเสนอ (Presentation) และการบำรุงรักษาซึ่งต้องใช้งบประมาณสูงพอสมควร ประโยชน์ของเมืองลักษณะนี้ในสังคมปัจจุบันจึงเป็นแหล่งศึกษาและท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมที่สำคัญ เนื่องจากเนื้อของเมือง (Historic Fabric) ยังสมบูรณ์อยู่มาก (High Integrity)

2) เมืองโบราณที่ถูกทิ้งร้าง และนำกลับมาใช้ใหม่ในยุคปัจจุบัน เนื่องจากพื้นที่ในการตั้งถิ่นฐานในปัจจุบันถูกจำกัดขึ้น จึงมีการกลับไปตั้งถิ่นฐานในพื้นที่เมืองโบราณที่ถูกทิ้งร้างไป และการไปตั้งถิ่นฐานแบบนี้มักจะไปทำลายหลักฐานของเมืองโบราณเดิมโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ลักษณะนี้ส่วนใหญ่จะเกิดอยู่ทั่วไปในทวีปเอเชีย เช่น เชียงใหม่ ไทเกี้ยว และจ็อกจาร์กาตาร์ เป็นต้น เมืองในลักษณะนี้จะถูกทำลายอย่างรวดเร็วและรุนแรงจนน่าวิตก และหลักฐานจากอดีตอันเป็นมรดกของชาติอาจสูญหายไปได้โดยสิ้นเชิงขึ้นอยู่กัระดับของการบุกรุกทำลาย ก่อนจะมีมาตรการการอนุรักษ์ยื่นมือเข้าไปช่วยเหลือ

3) เมืองที่มีพัฒนาการจากอดีตมาถึงปัจจุบัน (Living Ancient/Historic City) หมายถึงเมืองโบราณหรือเมืองประวัติศาสตร์ที่มีการใช้งานอย่างสืบเนื่องจากอดีตมาถึงปัจจุบันโดยไม่ขาดสาย แสดงถึงความเจริญรุ่งเรือง ความตกต่ำ การฟื้นฟู และชีวิตของเมืองซึ่งพัฒนาการมาตามเวลา เมืองประเภทนี้ปรากฏอยู่ทั่วไปโดยเฉพาะในทวีปยุโรป เช่น โรม ลอนดอน ปารีส เวนิส ในตะวันออกกลาง เช่น อิสตันบูล อิสฟาฮาน เป็นต้น เมืองลักษณะนี้ผจญกับการเสื่อมโทรม หรือถูกทำลายเนื้อเมืองทางประวัติศาสตร์ในหลายลักษณะเช่น

- การขาดการนำทางเศรษฐกิจที่เหมาะสม ทำให้ประชาชนไหลออกจากเมือง ทิ้งเมืองให้เสื่อมสภาพ
- ระบบเศรษฐกิจที่คล่องเกินไปเป็นสาเหตุให้มีการรื้อถอนสิ่งก่อสร้างในอดีตลงเพื่อสร้างอาคารใหม่โดยไม่คำนึงถึงความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และบรรยากาศเมือง (Urban Environment)

- จำนวนประชากรที่ไม่คงที่ และสาเหตุจากความไม่สะดวกสบายในระบบจราจรและอื่นๆ ทำให้ประชาชนหนีออกจากศูนย์กลางเมือง ทิ้งให้ศูนย์กลางเมืองซึ่งเป็นศูนย์กลางประวัติศาสตร์ของเมืองอยู่ในลักษณะเสื่อมสภาพ
- การปรับเมืองเก่ากับการใช้ประโยชน์ใหม่ๆเช่นเดียวกับการเพิ่มปริมาณระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการสังคมหลัก เป็นผลให้รูปแบบ ลักษณะ และบรรยากาศของเมืองเปลี่ยนไปเช่นกัน

- **ย่านประวัติศาสตร์ (Historic District/ Historic Center)** (พรชัย สุตันไชยนนท์, 2538: 15)

ย่านประวัติศาสตร์ หมายถึงพื้นที่ส่วนใดส่วนหนึ่งของเมือง หรือพื้นที่ส่วนใดส่วนหนึ่งซึ่งมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์หรือโบราณคดีอันประกอบไปด้วยอาคารและองค์ประกอบทางประวัติศาสตร์หรือแหล่งโบราณคดีหลายแห่งรวมกันเป็นพื้นที่หนึ่ง

ในลักษณะย่านประวัติศาสตร์ที่เป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งส่วนใดของเมืองนั้น จะปรากฏอยู่ในเมืองที่มีการเปลี่ยนแปลงจนเหลือเฉพาะพื้นที่ส่วนนั้นเป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์ของเมือง โดยส่วนใหญ่จะเป็นย่านใจกลางเมือง ซึ่งเป็นย่านธุรกิจ หรือการปกครองเมือง(Historic/Architectural District) อาจเป็นย่านพักอาศัยของเมืองก็ได้

หากเราจะจำแนกประเภทของย่านประวัติศาสตร์ ตามลักษณะการใช้งานสามารถแยกออกได้เป็น

1) **ย่านประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม (Historic/Architectural District)** เป็นบริเวณพื้นที่ที่ประกอบด้วยอาคารทางประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมและพัฒนาการของเมือง ตัวอย่างย่านประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม เช่น เกาะรัตนโกสินทร์ ย่านใจกลางเมืองสงขลา อันประกอบด้วย อาคารพาณิชย์ กำแพงเมือง จวนเข้าเมือง วัดวาอาราม รวมเข้าด้วยกัน เป็นต้น

2) **ย่านประวัติศาสตร์พาณิชย์กรรม (Commercial District)** เป็นบริเวณพื้นที่ที่ประกอบด้วยอาคารทางประวัติศาสตร์เชิงพาณิชย์เป็นหลักสำคัญ ตัวอย่างย่านประวัติศาสตร์พาณิชย์กรรม เช่น ย่านประวัติศาสตร์พาณิชย์กรรมภูเก็ต ย่านประวัติศาสตร์พาณิชย์กรรมบ้านหม้อ เป็นต้น

3) **ย่านประวัติศาสตร์อุตสาหกรรม (Industrial District)** เป็นบริเวณพื้นที่ที่ประกอบด้วยกลุ่มอาคารหรือสิ่งก่อสร้างทางอุตสาหกรรมที่แสดงถึงประวัติศาสตร์พัฒนาการของความเจริญทางอุตสาหกรรมต่อเศรษฐกิจประเทศซึ่งจะปรากฏออกมาในรูปแบบของหมู่บ้านอุตสาหกรรม ย่านอุตสาหกรรมของเมืองอุตสาหกรรมนั้นๆ หรือนิคมอุตสาหกรรม เป็นต้น

4) **ย่านประวัติศาสตร์ชนบท (Rural District)** เป็นพื้นที่ในชนบทที่ยังคงรักษาไว้ซึ่งรูปแบบทางประวัติศาสตร์ของการดำเนินชีวิตในชนบทอันประกอบด้วยอาคาร บ้านเรือนในท้องถิ่น รูปแบบของพื้นที่ในการประกอบเกษตรกรรมหรือกิจการ ตัวอย่างของย่านประวัติศาสตร์ชนบท เช่น หมู่บ้านในชนบทอันประกอบด้วยน บ้านเรือนท้องถิ่น การประกอบกิจกรรมพื้นบ้านและพื้นที่ทำไร่ทำนาในรูปแบบเช่นในอดีต หมู่บ้านชาวเขา และหมู่บ้านชาวประมง เป็นต้น

5) **เขตพื้นที่ทางโบราณคดี (Archaeological District)** เมื่อแหล่งโบราณคดีหลายๆแห่งมาอยู่รวมกันหรืออยู่ใกล้เคียงกัน จนสามารถกำหนดพื้นที่กว้างขวางพอประมาณ หรือขนาดใหญ่ตามความเหมาะสมครอบคลุมได้พื้นที่หนึ่ง เพื่อแสดงความสัมพันธ์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีเหล่านั้นในเนื้อหาที่สัมพันธ์หรือต่อเนื่องกัน พื้นที่ที่กำหนดได้นั้นจัดเป็นเขตพื้นที่ทางโบราณคดีเขตหนึ่งหากมันไม่สามารถกำหนด

ออกมาได้ในลักษณะเป็นเมืองโบราณ ตัวอย่างเขตพื้นที่ทางโบราณคดีที่อาจกำหนดได้ เช่น กลุ่มเตาเผาเครื่องเคลือบโบราณ อ.บ้านกรวด จ.บุรีรัมย์ กลุ่มภาพเขียนสีก่อนประวัติศาสตร์ในอำเภอฟังงา เป็นต้น

- **การกำหนดเขตเมืองและย่านประวัติศาสตร์เพื่อการอนุรักษ์** (พรชัย สุตันไชยนนท์, 2538:

17) การกำหนดขอบเขตพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ จะต้องมีการจัดทำขึ้นให้แน่ชัด เพื่อประโยชน์ในการบริหารพื้นที่ในแง่การควบคุม การอนุรักษ์ การนำมาใช้ประโยชน์ และการบำรุงรักษา

ที่ตั้งของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์สามารถรับรู้ได้ง่าย เนื่องจากพื้นที่นั้นมีความหนาแน่นของอาคารทางประวัติศาสตร์หรือองค์ประกอบของพื้นที่ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัด แต่การกำหนดว่าพื้นที่นั้นอาณาบริเวณครอบคลุมเพียงใดนั้น จะต้องอาศัยการตัดสินใจจากลักษณะทางกายภาพของหลักฐานที่ปรากฏ ประกอบกับปัจจัยกำหนดพื้นที่อื่นๆ คือปัจจัยทางธรรมชาติ ทางการเมือง ทางประวัติศาสตร์ ทางวัฒนธรรม ทางการบริหารและการควบคุมสภาพแวดล้อม เอาจารวมกันหรือตัดทอนตามความเหมาะสมจึงออกมาเป็นพื้นที่ที่ต้องการ นอกจากนี้การกำหนดเขตพื้นที่เฉพาะส่วนหนึ่งส่วนใดของเมืองหรืออำเภอให้เป็นย่านประวัติศาสตร์จะต้องคำนึงถึงเขตกรรมสิทธิ์ที่ดิน ซึ่งเป็นขอบเขตทางการเมือง มาประกอบการพิจารณาด้วย

- **ระดับของการอนุรักษ์**

การอนุรักษ์ชุมชนโดยความหมายแล้วคือการอนุรักษ์สิ่งที่ปรากฏอยู่ในชุมชนที่มีความแตกต่างมีเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชน และเป็นสิ่งที่แสดงถึงวิถีชีวิตตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันสืบเนื่องกันมาของประชากรในชุมชน ซึ่งการอนุรักษ์นั้นอาจเป็นการอนุรักษ์ทั้งชุมชน อนุรักษ์เพียงบางส่วน แต่ในความเป็นจริงในทางปฏิบัตินั้นบางครั้งไม่สามารถกระทำได้

คาตานีส (Catanesi, 1979: 304-309) ได้ให้แนวทางการเลือกระดับของการอนุรักษ์ให้เหมาะสมกับชุมชน สอดคล้องกับการพัฒนาในด้านต่างๆ โดยแบ่งกลุ่มของการอนุรักษ์ไว้ 7 กลุ่มด้วยกัน คือ

1) **ชิ้นส่วนอาคาร (Fragment)** คือชิ้นส่วนซึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งส่วนใดของสถาปัตยกรรมที่ยังหลงเหลืออยู่ ในขณะที่องค์ประกอบใหญ่ได้เสื่อมสลายไปตามกาลเวลา หรือถูกทำลายเหลือเพียงสถาปัตยกรรมบางส่วน รวมทั้งประติมากรรม เช่น ชิ้นส่วนของอาคาร โบราณสถาน ประกอบด้วยด้านหน้าอาคาร (Facade) ประตูเมือง (City Gate) กำแพงเมือง (City Wall)

2) **อาคาร (Building)** คืออาคารทั้งหลัง เช่น บ้าน วัด โบสถ์ โรงละคร

3) **ภูมิทัศน์ถนน (Street Scene)** เป็นการเก็บรักษาถนนทั้งสาย เพื่อรักษาทางเดิน (Sidewalk) แต่ภายในอาคารอาจจะเปลี่ยนหน้าที่ใช้สอยเพื่อรักษาภูมิทัศน์ของถนนทั้งสายให้มีความต่อเนื่องกันของรูปแบบอาคารที่อาจจะร่วมสมัยเดียวกัน ใช้วัสดุคล้ายกัน มีรูปแบบเหมือนกัน เป็นต้น การเก็บรักษาภูมิทัศน์ถนนจะต้องประกอบไปด้วย ถนน และรูปด้านหน้าอาคาร

4) **ชุมชน (Neighborhoods)** คือชุมชนที่ยังมีกิจกรรม มีวิถีชีวิตที่ดำเนินอยู่ร่วมกับชุมชนนั้นมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

5) **ย่าน (District)** ย่านเป็นสถานที่ที่มีเอกลักษณ์ของตัวเอง หรือมีกิจกรรมแตกต่างไปจากที่อื่น เช่น ย่านท่าพระจันทร์ ย่านเยาวราช

6) **แนวเส้นขอบฟ้า (Skyline)** การรักษาเส้นขอบฟ้า ในกรณีที่ไม่สามารถรักษาย่านทั้ง

ย่านได้เหลือเพียงอาคารเดียวโดดๆ จึงต้องรักษาแนวเส้นขอบฟ้าเดิมไว้โดยรอบ ไม่ให้เกิดอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างอื่นขึ้นมาบดบังอาคารเดิมทำให้เสียแนวเส้นขอบฟ้าของอาคารนั้นๆ

7) **หมู่บ้านและเมือง (Village & Town)** เป็นการรักษาเมืองทั้งเมือง เช่น เกาะรัตนโกสินทร์ อยุธยา เป็นต้น

- **แนวทางการอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์**

วอร์สเก็ต (Worskett, 1969: 46) ได้ให้แนวทางการอนุรักษ์ไว้ดังต่อไปนี้

1) กำหนดบริเวณที่จะอนุรักษ์ ขอบเขตของพื้นที่ และสำรวจอาคารหรือสถานที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์เพื่อเป็นแนวทางในการจัดระดับความสำคัญของการอนุรักษ์ และกำหนดบริเวณที่ห้ามหรือไม่ห้ามให้มีการเปลี่ยนแปลงต่อไป

2) กำหนดแนวทางและข้อจำกัดในการเปลี่ยนแปลง (Discipline of Change) 3 แนวทางคือ

ก) กำหนดนโยบายเรื่องความสูงของอาคาร (Building Height Policy) โดยคำนึงถึงเส้นขอบฟ้าเดิมของเมือง เช่น เมืองเก่าในเมืองไทยทั่วไปมักมียอดโบสถ์หรือเจดีย์ ปรากฏรายล้อมด้วยที่พักอาศัยเป็นแนวเส้นขอบฟ้าของเมือง ดังนั้นอาคารที่สร้างขึ้นใหม่จะต้องพยายามรักษา สัดส่วน (Scale) และเส้นขอบฟ้าเดิมของเมืองไว้

ข) กำหนดแนวทางในการออกแบบและลักษณะทางกายภาพที่เหมาะสมของอาคารที่จะสร้างในบริเวณอนุรักษ์ (Design Discipline) โดยคำนึงถึงคุณค่าของมุมมอง (Visual Quality) ของเมือง โดยนำเอาลักษณะเฉพาะของเมืองเดิมเป็นหลักในการวางกฎเกณฑ์

ค) กำหนดแนวทางในการออกแบบภูมิทัศน์ของเมือง (Townscape Discipline) ในแต่ละเมืองจะมีเอกลักษณ์ในการวางผัง การตัดถนน การจัดที่โล่ง (Open Space) การจัดที่ว่างระหว่างอาคาร บางเมืองอาจมีกำแพงเมืองหรือประตูเมืองเก่าเป็นลักษณะพิเศษของเมือง แนวทางการออกแบบหรือพัฒนา จะต้องอนุรักษ์ทั้งทางด้านกายภาพและคุณภาพของมุมมองเพื่อให้เกิดความรู้สึกสัมพันธ์กับโครงสร้างเดิมของเมือง

- **วิธีการอนุรักษ์เมือง**

วอร์สเก็ต (Worskett, 1969: 46) ได้ศึกษาวิธีการอนุรักษ์เมืองโดยหาแนวทางการใช้พื้นที่อย่างมีคุณค่าและคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชุมชน ซึ่งมีเนื้อหา ดังนี้

1) **ความสำคัญของภูมิทัศน์เมือง (Town/Landscape Relationship)**

ภูมิทัศน์เมืองเป็นสิ่งที่ใช้บ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของเมืองได้ โดยเรามักจะเข้าใจว่าขนาดของเมือง จำนวนประชากร รูปแบบอาคาร ลักษณะภูมิประเทศ ขอบเขต เป็นส่วนที่ช่วยกำหนดให้เมืองแต่ละเมืองมีเอกลักษณ์ของตัวเอง ขนาดของเมืองเป็นองค์ประกอบหลักที่แสดงให้เห็นลักษณะเฉพาะของเมืองๆ หนึ่ง เพราะในการเปลี่ยนแปลงของชุมชนหนึ่งชุมชนใด นับแต่การเป็นหมู่บ้านพัฒนาไปสู่ความเป็นเมืองจะดำเนินอย่างต่อเนื่องอยู่ใน ภูมิทัศน์เฉพาะของชุมชนนั้น อีกทั้งยังเป็นสิ่งที่ใช้บ่งบอกได้ถึงประวัติศาสตร์ของชุมชนและพื้นที่ต่อเนื่อง เหตุผลในทางภูมิศาสตร์ในการจัดตั้งชุมชน ขอบเขต และคุณค่าทางโบราณคดีของชุมชน รวมไปถึงการสะท้อนกลับทางทัศนียภาพของชุมชนในระดับต่างๆ ที่สายตามอง ความสัมพันธ์ของภูมิทัศน์เหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยกระตุ้นให้เกิดการจำได้ในมโนภาพต่อชุมชนนั้นๆ

2) อาคารสูงในเมือง (High Building)

ใจความสำคัญในองค์ประกอบนี้คือการพยายามควบคุมแนวเส้นขอบฟ้า (Skyline) และจุดรวมสายตา (Focal Point)

มาตรการเกี่ยวกับอาคารสูงสามารถทำได้ในสองระดับด้วยกันคือ

- การสร้างอาคารสูงขึ้นใหม่ต้องคำนึงถึงแนวเส้นขอบฟ้าเดิมของเมือง
- การป้องกันทิวทัศน์ภายในเมืองมุ่งให้ความสำคัญในการอนุรักษ์พื้นที่ย่านประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะการสร้างเกณฑ์การควบคุมขนาดของอาคารและแนวเส้นขอบฟ้าของเมือง

ในย่านที่ชุมชนมีอาคารสูงที่เป็นเอกลักษณ์ของเมือง เช่น เจดีย์ การสร้างอาคารขึ้นใหม่หรือการออกแบบอาคารต้องรับกับเส้นขอบฟ้าเดิมของอาคารที่มีคุณค่า นั้น คือต้องไม่สร้างข่มทั้งขนาดและรูปทรง หรือสร้างให้มีเส้นขอบฟ้าคล้ายคลึงกัน เช่นอาคารอาจจะเป็นยอดแหลมสูงและไม่ควรจะสูงกว่าอาคารเดิม หรือเจดีย์ที่มีอยู่ซึ่งการสร้างอาคารใหม่นั้นไม่ควรที่จะใช้เหตุผลและข้อหนดทางเศรษฐศาสตร์มาเป็นเครื่องตัดสินใจ

จุดรวมสายตา (Focal Point) ในชุมชนหนึ่งๆอาจมีอาคารสูงที่เป็นจุดรวมสายตาหรือเป็นจุดสังเกต (Landmark) ที่ดีของชุมชน คนใช้ถนนจะมีจุดหมายเหล่านี้ร่วมกัน ในการสร้างอาคารขึ้นมาใหม่เพื่อรักษาความกลมกลืนในพื้นที่ซึ่งมีความจำเป็นมาก โดยเฉพาะในเมืองขนาดเล็ก การสร้างอาคารสูงข่มอาคารเดิมนอกจากจะไม่เป็นการสร้างจุดเด่นให้อาคารแล้วยังเป็นการสร้างความขัดแย้งให้กับพื้นที่โดยรอบ ในขณะที่การเกิดของอาคารสูงในเมืองใหญ่ในลักษณะเดียวกันจะสร้างความรู้สึกขัดแย้งน้อยกว่าและปรากฏผลกระทบที่ดีทางสายตามากกว่าอาคารสูงในเมืองขนาดเล็ก ดังนั้นการสร้างอาคารสูงขึ้นมาใหม่ต้องคำนึงถึงความเหมาะสมกับพื้นที่ ภูมิทัศน์ ลักษณะของเมือง ทั้งนี้เพราะทิวทัศน์ของแต่ละเมืองจะมีมุมมองที่เป็นลักษณะเฉพาะตนจากการสร้างอาคาร การวางผังอาคารในพื้นที่ โดยเฉพาะอาคารสูงที่เป็นสัญลักษณ์ของเมืองนั้นจะสร้างความสัมพันธ์ขึ้นในพื้นที่โดยรอบ และสร้างความต่อเนื่องในความรู้สึกระหว่างย่านต่อย่าน หรือพื้นที่ต่อพื้นที่ต่างกัน เช่น ช่องว่างระหว่างอาคารสองอาคารจะเปิดมุมมองให้เห็นอีกย่านที่อยู่สูงขึ้นไป และในย่านที่มีพื้นที่ต่ำกว่า ในโครงสร้างของย่านทั้งสองที่ต่างกันมีความเป็นองค์ประกอบรวมของทัศนียภาพเมือง โดยมีช่องว่างระหว่างอาคารสองอาคารเป็นส่วนเชื่อมต่อ หากการสร้างอาคารขึ้นมาใหม่โดยไม่ได้คำนึงถึงมุมมองที่ปรากฏระหว่างอาคารนั้นๆ อาจะบดบังทัศนียภาพของเมืองที่ปรากฏ นั่นคือนอกจากการคำนึงถึงจุดรวมสายตา (Focal Point) ของเมืองแล้ว ยังต้องคำนึงถึงทัศนียภาพระหว่างอาคาร และทัศนียภาพโดยรวมของเมือง (View across the town)

เมื่อได้ทราบถึงแนวคิดในการอนุรักษ์เมือง ชุมชน รวมถึงย่านประวัติศาสตร์แล้ว ผู้วิจัยพบว่า เมืองเชียงใหม่ถูกจัดอยู่ในลักษณะของเมืองโบราณที่ถูกทิ้งร้างและนำกลับมาใช้ใหม่ในยุคปัจจุบัน ซึ่งเมืองในลักษณะนี้มักจะถูกทำลายไปอย่างรวดเร็วและรุนแรง เนื่องจากการกลับเข้ามาถือครองพื้นที่โดยไม่มีมาตรการใดๆมารองรับ จะเห็นได้จากการขยายตัวอย่างรวดเร็วในพื้นที่ต่างๆของเมือง รวมถึงพื้นที่บริเวณถนนท่าแพด้วย ซึ่งลักษณะดังกล่าวก่อให้เกิดผลเสียตามมาหลายประการ และหนึ่งในนั้นก็คือการพัฒนาโดยไม่ได้คำนึงถึงหลักฐานจากอดีตอันเป็นมรดกของชาติ เช่น สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า รวมถึงเอกลักษณ์ของพื้นที่

ดังนั้นการศึกษาในส่วนต่อไปของงานวิจัยนี้โดยเฉพาะการวิเคราะห์เกี่ยวกับเรื่องของเมือง สามารถใช้แนวทางและวิธีการในการอนุรักษ์ที่ได้ทำการรวบรวมมา เพื่อนำไปปรับใช้กับพื้นที่ถนนท่าแพได้ต่อไป

• **แนวคิดและความหมายของการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม**

การอนุรักษ์เกิดขึ้นครั้งแรกในยุโรปโดยเริ่มจากการมุ่งรักษาโบราณสถาน และสถาปัตยกรรมที่สำคัญของเมือง รูปแบบของการอนุรักษ์จึงเป็นการ “ดำรงรักษา” ไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใดๆ ต่อมาในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้เกิดแนวความคิดในการอนุรักษ์โดยมุ่งพัฒนาการอนุรักษ์โบราณสถานให้สามารถดำรงอยู่ได้ในสภาพที่เหมาะสมกับสภาพสังคม ซึ่งเป็นแนวความคิดที่มีบทบาทในการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในสมัยนั้น (สุพันธ์ กลิ่นขจร, 2533: 9 อ้างใน ตรึงจิต พึ่งรัมย์, 2539: 9)

เนื่องจากปัจจุบันมีการมองเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์จึงก่อให้เกิดแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ไว้มากมาย ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้ (ปรานอม ต้นสุชานนท์, 2530: 10)

- การอนุรักษ์หมายถึงการใช้ และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีมนุษย์สร้างขึ้นอย่างรอบคอบ เพื่อบรรลุความต้องการในอนาคต
- การอนุรักษ์หมายถึงการปรับปรุงหรือป้องกันอาคาร และบริเวณใกล้เคียง หมู่บ้านหรือเมืองขนาดเล็ก หรืออาจเป็นส่วนหนึ่งของเมืองที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์
- การอนุรักษ์หมายถึงการวางแผนการใช้อาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและเทคโนโลยี รวมถึงการดูแลรักษาอาคาร กิจกรรมอาคาร เป็นต้น
- การอนุรักษ์หมายถึงการกระทำเพื่อป้องกันความเสื่อมโทรม รวมถึงกิจกรรมอย่างอื่นๆ ที่ทำเพื่อยืดอายุมรดกทางวัฒนธรรม
- การอนุรักษ์หมายถึงการรักษาร่างกายของเมืองเพื่อให้ระบบเศรษฐกิจ และสังคมดำเนินไปด้วยดี การผ่าตัดเพื่อปรับปรุงระบบการติดต่อ และการสร้างชีวิตใหม่ในส่วนที่เสื่อมโทรม

จากแนวคิดดังกล่าวทำให้ทราบว่าแนวความคิด และรูปแบบของการอนุรักษ์มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ได้แก่ จากการเก็บรักษาไปสู่ความหมายของการสงวนรักษา ป้องกันดูแล และปรับปรุงอาคาร และบริเวณใกล้เคียงที่มีความสำคัญ และมีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ประวัติศาสตร์ สังคม และเทคโนโลยี ทั้งที่มีประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน และโบราณวัตถุ โบราณสถานหรือส่วนของเมืองที่ไม่ได้มีการใช้สอยอีกต่อไปแล้วก็ได้ ทั้งนี้เพื่อรักษาไว้ซึ่งลักษณะเฉพาะของเมือง ตลอดจนสภาพแวดล้อมที่ดี การอนุรักษ์จะมุ่งเน้นในการควบคุมการเปลี่ยนแปลงในแนวทางที่เป็นระเบียบและก่อให้เกิดผลเสียน้อยที่สุด พร้อมกับเปิดโอกาสให้มีการพัฒนาในดุลยภาพที่เหมาะสมโดยมีนโยบาย และกฎหมายในการอนุรักษ์เป็นเครื่องมือ ควบคุม และได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล เอกชน ตลอดจนประชาชนในพื้นที่ (จารุณี ศิริมังคะลา, 2532: 11-12)

กล่าวโดยสรุปคือ เนื้อหาของการอนุรักษ์ได้แก่การรักษาส่วนที่เป็นกายภาพอันได้แก่ อาคาร (Building Fabric) รูปแบบของพื้นที่ (Pattern of Land) ตลอดจนกิจกรรมทางสังคม เศรษฐกิจในพื้นที่ซึ่งได้แก่การใช้ประโยชน์อาคาร และการใช้งานในพื้นที่ซึ่งมีความสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคมในปัจจุบัน

สำหรับในประเทศไทยได้เริ่มมีการอนุรักษ์อย่างจริงจังในปี พ.ศ. 2496(จารุณี ศิริมังคะลา, 2532: 14) โดยเริ่มด้วยการอนุรักษ์ซากโบราณสถานที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สุโขทัย และกำแพงเพชร โดยวิธีการขุดค้น และขุดแต่งบูรณะ ในปี พ.ศ. 2520-2521 ได้เกิดโครงการอุทยานประวัติศาสตร์ที่เมืองเก่าสุโขทัย ตราบจนปัจจุบันได้เกิดโครงการเพื่อศึกษาความเป็นไปได้และจัดทำแผนการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมเมืองเก่ากำแพงเพชร เชียงใหม่ สงขลา และอื่นๆ โดยเป็นการดำเนินงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์ในแนวทางใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิมดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

• เป้าหมายของการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม

ได้มีการกำหนดไว้เป็นหลายลักษณะ อาทิเช่น

- อนุรักษ์เพื่อวิถีชีวิตของสังคมให้เป็นมรดกของสังคม (ปรานอม ต้นสุชานันท์ 2530: 10 อ้างถึง Worskett, 1969: 42-52) การอนุรักษ์ไม่ใช่เป็นการปรับปรุงอาคารเพื่อการดึงดูดการท่องเที่ยวเท่านั้น หากแต่ว่าการอนุรักษ์มีความหมายต่อโลกปัจจุบันในแง่ของการต่อเนื่องจากประวัติศาสตร์ การอนุรักษ์ต้องเกี่ยวข้องกับการสงวนรักษาสภาพแวดล้อมของชีวิตและความ เป็นอยู่ด้วย
- อนุรักษ์เพื่อให้มีวิถีชีวิตและใช้งานได้อย่างเหมาะสม สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจะเป็นแรงผลักดันให้เกิดความต้องการการเปลี่ยนแปลง สภาพทางกายภาพดั้งเดิมต้องมีการผสมผสานกันระหว่างการเปลี่ยนแปลงใหม่กับโครงสร้างเก่าของชุมชนหรือเมืองโดยที่ไม่ทำลายคุณค่าของอาคารเก่าตลอดจนเอกลักษณ์ของชุมชนหรือเมือง

• หลักการของการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม

จากการที่ประเทศในแถบทวีปยุโรปได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์เมืองและส่วนของเมือง และได้สรุปหลักการวางแผนอนุรักษ์เมืองไว้อย่างมีระเบียบแบบแผน ดังนี้ (Appleyard, 1979: 164-177)

- การอนุรักษ์ศูนย์กลางทางประวัติศาสตร์ควรพิจารณาตามสภาพที่เป็นจริงซึ่งนอกจากจะมีปัญหาเกี่ยวกับตัวโบราณสถาน สถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อมยังมีปัญหาอื่นๆ เช่น ปัญหาที่อยู่อาศัย การจราจร หรือปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม
- การวางแผนการอนุรักษ์ศูนย์กลางทางประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเมืองควรยึดหลักการทางผังเมืองโดยให้ความสำคัญทางด้านคุณค่าทางประวัติศาสตร์ภายในพื้นที่นั้นเป็นพิเศษ
- วิธีการอนุรักษ์ที่ได้ผลดีที่สุดคือการปรับสภาพของสิ่งที่จะอนุรักษ์ให้ดำรงอยู่ได้ตามสภาพสังคม และเศรษฐกิจปัจจุบันซึ่งเป็นการวางแผนการอนุรักษ์ที่เกี่ยวข้องกับเทคนิค และเศรษฐศาสตร์
- การดำเนินการอนุรักษ์จำเป็นต้องเคารพต่อกฎเกณฑ์เดิมแต่ละสมัยซึ่งอาจต้องเปลี่ยนแปลงเพื่อการใช้ประโยชน์ที่ต่างไปจากเดิมจึงต้องทำการศึกษาส่วนต่างๆของอาคารอย่างละเอียด และเลือกรักษาในส่วนที่สำคัญจริงๆ ส่วนที่เหลืออาจจะต้องตัดออกไป หากจะทำให้เสื่อมคุณค่าต่อรูปทรงของอาคารนั้น

• ประเภทและมาตรฐานที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม

การอนุรักษ์กระทำได้หลายรูปแบบขึ้นอยู่กับสภาพทางกายภาพ สาเหตุของความเสื่อมทรุดของโครงสร้าง ตลอดจนการคาดการณ์สภาพแวดล้อมในอนาคตของสิ่งปลูกสร้างนั้นๆ ในบางครั้งรูปแบบของการแทรกแซงอาจจะถูกนำมาใช้ในเวลาเดียวกันในหลายๆรูปแบบในสิ่งก่อสร้างขึ้นเดียวกัน การอนุรักษ์หรือการแทรกแซงสามารถแบ่งได้เป็น 7 ระดับได้แก่ (Feilden, 1996: 8-12)

- 1) การป้องกันการทรุดโทรมของตัวอาคารหรือการอนุรักษ์ในทางอ้อม (Prevention)

ได้แก่การควบคุมสภาพแวดล้อม หรือการป้องกันสาเหตุแห่งการเสื่อมโทรม โดยมีการบำรุงรักษาที่ดี มีการตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอ การป้องกันหมายถึงการควบคุมความชื้นในตัวอาคาร อุณหภูมิ และแสง ตลอดจนการป้องกันอัคคีภัย โจรกรรม และการดูแลทำความสะอาด ในบางกรณีรวมไปถึงการลดอันตรายทั้งทางมลพิษทางอากาศ การสั่นสะเทือนจากการจราจร และการควบคุมการทรุดตัวของแผ่นดิน

2) **การคงสภาพเดิมของอาคารให้มากที่สุด (Preservation)** คือการรักษาสภาพของวัตถุให้คงสภาพที่เป็นอยู่ การซ่อมแซมจะกระทำเมื่อมีความจำเป็นเพื่อป้องกันความทรุดโทรมที่จะเกิดขึ้นต่อไป ความทรุดโทรมที่เกิดจากน้ำทุกรูปแบบ สารเคมี แมลง สัตว์ และจุลินทรีย์จะต้องถูกยับยั้งเพื่อรักษาสภาพของโครงสร้าง

3) **การเสริมความแข็งแรงให้กับโครงสร้างอาคาร (Consolidation)** คือการเพิ่มหรือใส่วัสดุเชื่อมประสานหรือรับน้ำหนักในโครงสร้างของสิ่งที่ต้องการอนุรักษ์เพื่อให้โครงสร้างนั้นคงทน นอกจากนี้ อาจจะเป็นการโยนยึดโครงสร้างให้เป็นชิ้นเดียวกัน อาคารประวัติศาสตร์ที่โครงสร้างทรุดโทรมจนไม่สามารถทนทานต่ออันตรายได้อีก การเสริมสร้างความมั่นคงอาจจะต้องกระทำโดยพยายามรักษาระบบและรูปทรงของโครงสร้างเดิม จะต้องไม่มีการทำลายหลักฐานทางประวัติศาสตร์ใดๆ การใช้ความชำนาญและวัสดุท้องถิ่นเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง แต่ในบางครั้งอาจใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้าช่วย

4) **การบูรณะ (Restoration)** การซ่อมแซมและรื้อออกในบางส่วนเพื่อให้อาคารมีรูปแบบเหมือนในอดีต ทั้งนี้จะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการใช้วัสดุดั้งเดิม การบูรณะใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี โดยอาจจะมีการทดแทนวัสดุเก่าหรือองค์ประกอบเก่าที่ขาดหายไป

5) **การปรับปรุงอาคารเพื่อให้เหมาะกับการใช้งานปัจจุบัน (Rehabilitation)** เป็นการซ่อมแซมปรับปรุง และเปลี่ยนแปลงอาคารเก่า เพื่อให้สนองประโยชน์ใช้สอยในปัจจุบันได้ อาคารอาจจะยังคงประโยชน์ใช้สอยเดิม หรืออาจจะเป็นประโยชน์ใช้สอยใหม่ก็ได้

6) **การทำขึ้นส่วนหรือส่วนประกอบอาคารขึ้นมาใหม่ (Reproduction)** เป็นการสร้างส่วนประกอบสำคัญของอาคารแทนสิ่งที่ชำรุด สูญหาย หรือผู้พังไปขึ้นมาใหม่เพื่อให้อาคารนั้นยังคงมีความสวยงามอย่างเดิม ในกรณีเช่นนี้มักจะเกิดขึ้นเมื่อองค์ประกอบสถาปัตยกรรมดั้งเดิมกำลังเสื่อมสลายด้วยมลภาวะ องค์ประกอบเดิมจะนำมาเก็บในพิพิธภัณฑ์ หรือที่ที่สามารถควบคุมสภาวะแวดล้อมได้ และองค์ประกอบใหม่จะถูกสร้างขึ้น แล้วนำไปติดตั้งในที่เดิม

7) **การสร้างอาคารขึ้นมาใหม่ (Reconstruction)** ในกรณีที่อาคารเสื่อมสลายลงอาจจะเนื่องมาจากอุบัติเหตุทางธรรมชาติก็อาจจะมีการสร้างขึ้นมาใหม่ได้ โดยจะต้องสร้างขึ้นตามหลักฐานเดิมที่มีอยู่ทุกประการ หรืออาจจะเป็นการย้ายอาคารไปสร้างใหม่ในสถานที่ตั้งใหม่ เป็นต้น การสร้างขึ้นมาใหม่จะทำให้คุณค่าสำคัญของอาคารเสียหายไปได้ และจะไม่สามารถสร้าง Patina of age ขึ้นมาได้

• เกณฑ์คุณค่าในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม

เฟลเดิน (Fielden, 1996: 6) กล่าวว่า การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมจะต้องเป็นการรักษาและส่งเสริมคุณค่าต่างๆของตัวอาคารให้คงอยู่ ก่อนการอนุรักษ์เราจำเป็นต้องศึกษาคุณค่าของสิ่งนั้นๆเสียก่อน เพื่อที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการตัดสินใจว่าจะเลือกวิธีการอนุรักษ์วิธีใด และเพื่อเป็นการจัดลำดับความสำคัญในการอนุรักษ์ด้วย

คุณค่าในการอนุรักษ์อาจแบ่งได้ตามหัวข้อดังนี้

1) คุณค่าทางด้านจิตใจ (Emotional Values) สามารถแบ่งออกเป็น

- คุณค่าในแง่ของความน่าอัศจรรย์ของงานสถาปัตยกรรม (Wonder)
- คุณค่าในด้านความเป็นเอกลักษณ์ (Identity)
- คุณค่าในด้านความต่อเนื่องของประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม (Continuity)
- คุณค่าในด้านจิตใจ และความเชื่อ (Spiritual and symbolic)

2) คุณค่าด้านวัฒนธรรม (Cultural Values) ได้แก่

- คุณค่าในฐานะที่เป็นบันทึกหลักฐานทางประวัติศาสตร์ (Documentary)
- ความสำคัญในทางประวัติศาสตร์ (Historic)
- คุณค่าทางด้านโบราณคดีความมีอายุเก่าแก่และเป็นสิ่งที่หาได้ยาก (Archeological, Age and Scarcity)
- คุณค่าทางความงามและความเป็นสัญลักษณ์ (Aesthetic and Symbolic)
- คุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรม (Architectural)
- ความสำคัญของอาคารที่มีต่อภูมิทัศน์ของเมือง (Townscape, Landscape and Ecological)
- คุณค่าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (Technological and Scientific)

3) คุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอย (Use Values) ได้แก่

- ด้านประโยชน์ใช้สอย (Function)
- คุณค่าและความสำคัญทางเศรษฐกิจ (Economic)
- คุณค่าทางด้านสังคม (Social)
- คุณค่าทางด้านการเมืองและจริยธรรม (Political and Ethical)

บัณฑิต จุลาสัย (2532: 25-27) กล่าวว่าข้อพิจารณาคูณค่าของงานสถาปัตยกรรมต่างๆต่อไปนี้เป็นประโยชน์ในการดำเนินงานพิจารณาคัดเลือกสิ่งก่อสร้างเพื่อการอนุรักษ์โดยสามารถลำดับความสำคัญของคุณค่าต่างๆ กำหนดเกณฑ์ที่จะดำเนินงานอนุรักษ์เฉพาะงานสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าใดคุณค่าหนึ่งหรืองานที่มีหลาย คุณค่ารวมกันอยู่และนอกจากนี้ยังเป็นประโยชน์ในการพิจารณาคัดเลือกรูปแบบวิธีดำเนินการระดับผู้ดำเนินการในการอนุรักษ์ต่อไป สำหรับเกณฑ์คุณค่าที่ใช้เป็นข้อพิจารณางานสถาปัตยกรรมเพื่อการอนุรักษ์มีดังนี้

- 1) เป็นงานสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าดีเด่นทางด้านศิลปะ
- 2) เป็นงานสถาปัตยกรรมที่แสดงถึงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในศาสตร์แห่งสถาปัตยกรรม
- 3) เป็นงานสถาปัตยกรรมที่แสดงความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม
- 4) เป็นงานสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องในประวัติศาสตร์ของชาติ
- 5) เป็นงานสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องในเหตุการณ์สำคัญหรือบุคคลสำคัญของบ้านเมือง
- 6) เป็นงานสถาปัตยกรรมที่มีความสำคัญต่อชุมชนในท้องถิ่นต่างๆ
- 7) เป็นงานสถาปัตยกรรมที่มีความเป็นพื้นถิ่น
- 8) เป็นงานสถาปัตยกรรมที่มีส่วนสนับสนุนภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อม

ส่วนคาตานิตี (Catanesi, 1979: 304-309) ได้เสนอเกณฑ์การอนุรักษ์ไว้ 6 ประการด้วยกันคือ

- 1) มีความงาม โดยสิ่งทีอนุรักษ์นั้นมีความงามเป็นที่ยอมรับ (Aesthetic)
- 2) มีความเป็นแบบแผน สามารถเป็นตัวแทน (Representative) ซึ่งสิ่งเดียวกันหรือคล้ายกันไม่เหลือไว้ให้ศึกษาหรืออ้างอิงถึงได้แล้ว (Typical)
- 3) เป็นสิ่งหายาก เหลือเพียงชิ้นเดียวหรือเป็นชิ้นสุดท้าย (Scarcity)
- 4) เป็นสิ่งที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ในการบอกเล่าเรื่องราว (Historical roles)
- 5) เพื่อรักษาความต่อเนื่องของพื้นที่ ป้องกันบริเวณต่อเนื่องโดยรอบไม่ให้ถูกทำลายถึงสิ่งที่จะอนุรักษ์ (Protection of adjacent area)
- 6) มีความเป็นที่สุด ซึ่งอาจจะไม่มีคุณค่าทางความงาม แต่มีความเป็นที่สุด เช่น เก้าที่สุด (Superlative) เป็นต้น

ดังนั้นในขั้นตอนการวิเคราะห์ของการวิจัยนี้ จำเป็นต้องมีเกณฑ์การวัดคุณค่าของอาคารเก่าที่จะนำมาวิเคราะห์ ซึ่งผู้วิจัยจะทำการสรุปเนื้อหาข้างต้น เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในขั้นตอนต่อไป

2.2 แนวคิดด้านการออกแบบอาคารใหม่ในพื้นที่ประวัติศาสตร์

ในการออกแบบสถาปัตยกรรมทั่วไป สภาพแวดล้อมเป็นเรื่องที่สำคัญมาก เพราะงานสถาปัตยกรรมที่มีความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม ทำให้ผู้พบเห็นรับรู้ได้ถึงความต่อเนื่องทั้งในมิติของเวลาและมิติของสถานที่ การออกแบบอาคารใหม่ในพื้นที่ประวัติศาสตร์ก็เช่นกัน กระบวนการในการพิจารณาถึงสภาพแวดล้อมที่มีความเก่าแก่ นับเป็นเรื่องที่สำคัญมากในการก่อสร้างอาคารใหม่ ชาวออร์ (Sauer, 1980: 116) ให้ความเห็นว่า “การสร้างบทสนทนาทางสถาปัตยกรรมทำได้โดยผ่านกระบวนการรับรู้จากสภาพแวดล้อมนั้นๆ รูปด้านหน้าของอาคาร (Facade) เป็นของสาธารณะ เนื่องจากเป็นส่วนที่ผู้คนทั่วไปมองเห็น มีอารมณ์ความรู้สึกร่วม ส่วนภายในอาคารจะเป็นส่วนตัวมากขึ้น ซึ่งสามารถควบคุมได้โดยผู้อยู่อาศัย การรับรู้จากการมองรูปด้านหน้าของอาคาร (Facade) ถูกยอมรับกันอย่างกว้างขวางว่าเป็นการรับรู้ที่ชัดเจนและง่ายที่สุด ในแง่ของกายภาพที่จะแสดงความแตกต่างระหว่างความเป็นส่วนตัวกับความเป็นสาธารณะ” นอกจากนี้ เฮดแมน และเจซุสกี (Richard Hedman and Andrew Jaszewski, 1984: 9) ยังได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นทางด้านมุมมองไว้อย่างน่าสนใจว่า “ความต่อเนื่องที่เกิดจากการมองนั้นไม่ใช่เรื่องลึกลับที่จะมีเพียงผู้เชี่ยวชาญเท่านั้นที่เข้าใจ แต่มันเป็นเรื่องที่ธรรมดาๆ รูปร่างธรรมดาของอาคาร สัดส่วนของหน้าต่าง ตำแหน่งของทางเข้าหลัก ส่วนประกอบตกแต่งอาคาร วัสดุ และแนวเส้นระดับอาคาร เป็นตัวอย่างขององค์ประกอบอาคารที่สานเกี่ยวกันเพื่อแสดงออกถึงความ เป็นเอกภาพหรือความแปลกแยกของบริบทถนน ในละแวก จนถึงในย่านนั้นๆ ทุกพื้นที่ต่างมีส่วนผสมขององค์ประกอบเหล่านี้ แม้ว่า จะมีความหลากหลายในเรื่องของการออกแบบในแต่ละอาคารก็ตาม” สังเกตได้ว่า การรับรู้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างอาคารต่ออาคารเป็นเรื่องที่มีความสำคัญและเข้าใจได้โดยคนทั่วไป เพราะฉะนั้นกลุ่มอาคารที่อยู่ในพื้นที่เดียวกันจำเป็นต้องเคารพในกฎเกณฑ์เดียวกันเพื่อที่จะสร้างสรรค์ให้พื้นที่เกิดบรรยากาศที่เต็มไปด้วยสุนทรีย์ภาพทางมุมมอง ดังที่เฮดแมน และเจซุสกี (Richard Hedman and Andrew Jaszewski, 1984: 9) ได้กล่าวสรุปไว้ว่า “การออกแบบให้เข้ากับสภาพแวดล้อมหมายถึงการสร้าง ความต่อเนื่องทางด้านมุมมองระหว่างอาคารที่มีอยู่แต่เดิมกับอาคารใหม่ที่จะเกิดขึ้นเพื่อให้ความกลมกลืนเกิด

ขึ้นในภาพรวม อาคารใหม่ควรที่จะสานต่อและยกระดับลักษณะเฉพาะของพื้นที่หรืออย่างน้อยควรคงไว้ซึ่งแบบแผนที่เป็นเอกภาพ" จากข้อสรุปดังกล่าวทำให้เกิดคำถามตามมาว่าความต่อเนื่องทางด้านมุมมองระหว่างอาคารนั้นเกิดจากอะไร ในเรื่องนี้ วอร์สเก็ต (Worskett, 1969: 190) ได้ทำการสรุปเนื้อหาไว้ว่าความต่อเนื่องทางด้านมุมมองเกิดจาก

1) **รูปร่างของผังพื้นหรือเส้นอาคาร (Building Line)** เป็นพื้นฐานของความต่อเนื่องของกลุ่มอาคาร เส้นของรูปด้านหน้าตลอดแนวนอนเป็นตัวบ่งบอกถึงความสัมพันธ์ของอาคารและอาคารข้างเคียง การเปลี่ยนเส้นอาคารสร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับถนน และความน่าสนใจของถนนนั้นลดลงเมื่ออาคารสองหลังถูกเปลี่ยนแปลงไปโดยไม่คำนึงถึงผลที่เกิดจากเส้นอาคารที่เปลี่ยนไป การเปลี่ยนแปลงนี้ไม่เพียงแต่ทำให้กลุ่มอาคารมีความน่าสนใจน้อยลง แต่ยังทำให้ถนนขาดความรู้สึกของการถูกโอบล้อม (Sense of Enclosure) ไปด้วย

2) **ความสูงอาคารและแนวเส้นหลังคา (Building Height and Skyline)** สิ่งที่ยากที่สุดประการหนึ่งในการรักษามุมมองคือเรื่องของความสูงอาคารและแนวเส้นหลังคา การสร้างอาคารใหม่ในพื้นที่ถนนสายการค้า (Shopping Street) ที่อาคารเก่าในพื้นที่ถูกสร้าง 3-4 ชั้น โดยมีหลังคาเอียงและปล่องควันเป็นเอกลักษณ์ ไม่ต้องการพื้นที่อาคารเหนือชั้นแรกมากเท่าใดนัก รวมถึงไม่ต้องการปล่องควันและหลังคาเอียงด้วย ดังนั้นการสร้างอาคารใหม่ในพื้นที่ที่มีเอกลักษณ์ที่ชัดเจนจำเป็นต้องคำนึงถึงความสูงและแนวเส้นหลังคาด้วย

3) **ความกว้างของคอก (Width of Unit)** เนื่องจากการสร้างอาคารใหม่ที่มีความกว้างของรูปด้านหน้าอาคาร (Facade) กว้างกว่าปรกติ ซึ่งมักจะเป็นอาคารเดี่ยวสำหรับพักอาศัย ทำให้รูปแบบของร้านค้าเปลี่ยนแปลง ชาติจังหวะที่ต่อเนื่องของอาคารแต่ละคอกเช่นที่เคยเป็น ดังนั้นอาคารใหม่ที่ไม่คำนึงถึงประเด็นนี้มักจะก่อสร้างอาคารให้มีความยาวของแผงด้านหน้าร้านขัดแย้งกับบริบทโดยรอบซึ่งได้ทำลายความเป็นอาคารเดี่ยวแบบพักอาศัยบนถนน สร้างความเสียหายให้กับบรรยากาศถนนโดยรวม

4) **รายละเอียดอาคารและวัสดุ (Quality of Detailing and Materials)** วัสดุที่ใช้กับอาคารในท้องถิ่นให้ความรู้สึกที่เป็นเอกภาพอย่างชัดเจนต่อภาพรวมของเมือง อาคารในรูปแบบพื้นที่ก่อสร้างมาเป็นอย่างดีควรค่าแก่การสงวนรักษาไว้อย่างยิ่ง และมีความเป็นไปได้ที่จะใช้วัสดุแบบพื้นถิ่นในอาคารใหม่โดยการแปลความหมายทางสถาปัตยกรรมเสียใหม่

สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือความเข้าใจในกฎเกณฑ์ที่ยอมรับร่วมกันในแต่ละบริบทที่แตกต่างกันไปตามลักษณะของแต่ละพื้นที่ สำหรับประเด็นนี้ ลู (Lu, 1980: 187) ได้แสดงความเห็นไว้ว่า "เกณฑ์ในการอนุรักษ์นั้นอาจไม่ต้องระบุให้ชัดเจนถึงทุกๆรายละเอียดอาคารหากรายละเอียดเหล่านั้นไม่สำคัญจริงๆหรือไม่ใช้ตัวที่บ่งถึงเอกลักษณ์ของพื้นที่นั้นๆ แต่เกณฑ์ในการอนุรักษ์นั้นควรแนะแนวทางในการสร้างความสัมพันธ์ให้กับอาคารใหม่ที่จะเข้าไปอยู่ร่วมกับอาคารเก่า พร้อมกับสร้างกรอบที่มีประสิทธิภาพเพียงพอในการปกป้องไม่ให้ลักษณะเฉพาะของพื้นที่ถูกทำลายไป" อย่างไรก็ตามหากรูปแบบสถาปัตยกรรมของพื้นที่นั้นๆมีเอกภาพที่ชัดเจนมากจนไม่เปิดโอกาสให้มีการสร้างอาคารที่มีความแตกต่างได้ กฎเกณฑ์ที่ควบคุมการก่อสร้างอาคารใหม่ก็ต้องเข้มงวด ดังเช่นตัวอย่างของเกณฑ์ในการควบคุมอาคารแบบควีนแอนน์ที่สรุปเนื้อหาโดยเฮดแมน และแจซซุสกี (Richard Hedman and Andrew Jaszewski, 1984: 14) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

เกณฑ์ในการควบคุมอาคารแฉกแบบควีนแอนน์เป็นตัวอย่างที่ดีในการสำรวจความเกี่ยวเนื่องของอาคารและเกณฑ์ในการควบคุมอาคาร อาคารกลุ่มนี้แสดงออกถึงความเป็นเอกภาพที่ชัดเจน ยกที่จะออกแบบอาคารใหม่ให้เกิดความขัดแย้งได้ ความมีเอกภาพนี้เกิดจากองค์ประกอบ 11 ประการดังนี้

- แนวเส้นขอบฟ้าของอาคาร
- ที่ว่างระหว่างอาคาร
- ระยะร่นจากแนวถนนสาธารณะ
- สัดส่วนหน้าต่าง ความกว้างเสา ประตู และส่วนประกอบอื่นๆ
- รูปทรงอาคาร
- ตำแหน่งและการตกแต่งบริเวณทางเข้า
- วัสดุและลักษณะพื้นผิว
- รูปแบบของเงาที่เกิดจากอาคาร
- มาตราส่วนอาคาร
- รูปแบบสถาปัตยกรรม และ
- การจัดภูมิทัศน์ ,หากมี

ดังนั้นอาคารใหม่ที่จะสร้างในพื้นที่นี้จะต้องมีลักษณะที่สอดคล้องกับองค์ประกอบเหล่านี้เพื่อสานต่อความสัมพันธ์ทางรูปแบบสถาปัตยกรรมให้คงอยู่ต่อไป

เมื่อทำการทบทวนแนวคิดด้านการออกแบบอาคารใหม่ในพื้นที่ประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่าสาระสำคัญที่ข้องเกี่ยวกับแนวทางการออกแบบอาคารใหม่ในพื้นที่ประวัติศาสตร์นั้นมีตั้งแต่ระดับรายละเอียดเล็กๆที่แสดงถึงลักษณะเฉพาะของอาคารและพื้นที่ เกณฑ์ในด้านต่างๆที่จะใช้เป็นตัวพิจารณาความเหมาะสมในการก่อสร้าง รวมไปถึงบริบทแวดล้อมที่จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรักษาความสัมพันธ์และความต่อเนื่องทางด้านมุมมองเอาไว้ สิ่งต่างๆเหล่านี้อาจมีกรอบกว้างๆคล้ายกัน แต่สิ่งที่จะต้องมีความแตกต่างกันนั้นขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะของแต่ละพื้นที่

2.3 แนวคิดด้านการจัดองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม

ในการวิจัยเรื่องแนวทางการออกแบบอาคารใหม่ในพื้นที่ประวัติศาสตร์มีสาระสำคัญประการหนึ่งคือการศึกษาเกี่ยวกับหลักในการจัดองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม สืบเนื่องมาจากการที่ผู้วิจัยมีความเห็นว่า รูปแบบของอาคารที่จะเกิดขึ้นใหม่ในอนาคตจำเป็นต้องมีเกณฑ์ในการออกแบบที่ชัดเจน ซึ่งเกิดจากการวิเคราะห์รูปแบบอาคารเก่าและสภาพแวดล้อม ในส่วนของการวิเคราะห์รูปแบบสถาปัตยกรรม ผู้วิจัยจำเป็นต้องทราบถึงหลักในการจัดองค์ประกอบอาคารเพื่อให้ผลของการวิเคราะห์นั้นมีที่มา สามารถอ้างอิงได้ จึงทำการศึกษาค้นคว้าแนวคิดด้านการจัดองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมด้วยเหตุผลนี้ ผุสดี ทิพทัส (2530: 13-69) ให้ข้อสรุปเกี่ยวกับองค์ประกอบทางด้านสถาปัตยกรรมไว้ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้ **ส่วนประกอบหลักที่เป็นพื้นฐานดั้งเดิมในการที่ทำให้เกิดเป็นรูปทรง (Form) ในงานสถาปัตยกรรมอาจจำแนกได้เป็น**

1) **มวลหรือปริมาตร(Mass or Volume)** ปริมาตรในทางสถาปัตยกรรมเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยแสดงให้เห็นลักษณะของอาคารโดยส่วนรวมได้ชัดเจน มวลรวมของอาคารมี 3 มิติ คือมีทั้งความกว้าง ความยาว และความหนาหรือความสูงด้วย ไม่ว่าจะเราดูอาคารรูปทรงใดๆก็ตาม แม้แต่รูปทรงที่ง่าย ตรงไป

ตรงมา ก็ไม่สามารถมองได้ครบหมดทุกด้านในเวลาเดียวกัน ดังนั้นการที่ผู้ดูจะเห็นคุณค่าหรือรู้สึกพึงพอใจรูปทรงของอาคารก็ขึ้นอยู่กับ การเคลื่อนที่หรือการเคลื่อนไหวด้วยการเคลื่อนที่ของผู้ดูจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง เพื่อให้สามารถพิจารณารูปทรงของอาคารให้ครบทั้งหมดโดยส่วนรวมเท่าที่จะสามารถเห็นได้

2) **เส้นและทิศทาง (Line and Direction)** รูปทรงในงานสถาปัตยกรรมทั่วไปมักมีส่วนที่ทำหน้าที่เป็นผิวคลุมอันได้แก่ ผนัง หลังคาและพื้น เป็นเครื่องแสดงขอบเขตของแต่ละอาคาร จึงเป็นเครื่องแสดงให้เห็นทิศทางของตัวอาคารได้จากลักษณะส่วนสัดของรูปทรงและการจัดวางของปริมาตรอาคารนั้นๆ โดยทั่วไปทิศทางที่เห็นได้ชัดคือทิศทางตามตั้งกับตามนอนในแนวราบเป็นส่วนใหญ่

3) **พื้นผิว (Surface)** ในทางสถาปัตยกรรม พื้นผิว หมายถึง เนื้อที่ของวัสดุก่อสร้างที่หุ้มห่อตัวอาคารหรือเป็นผิวผนังที่ประกอบร่วมกันเป็นตัวอาคาร ลักษณะของพื้นผิวประกอบด้วย

- **ลักษณะผิววัสดุ (Texture)** ลักษณะผิววัสดุมีแตกต่างกันมากมายหลายชนิด ซึ่งเราจะรับรู้และเข้าใจคุณภาพของมันได้ทั้งจากการมองเห็นและจากการได้สัมผัส พื้นผิวที่หยาบและก่อให้เกิดความรู้สึกมันคง แข็งแรง แกร่งกระด้าง ผนังที่ทำด้วยไม้ให้ความประณีต นุ่มนวล
- **รูปแบบลวดลาย (Pattern)** เกิดจากการก่อเรียงหรือติดตั้งของก้อนหรือวัสดุให้ต่อเนื่องกันไปทำให้เกิดเป็นรูปแบบชนิดต่างๆขึ้น มีขนาดที่แน่นอน มีความจะแจ้งชัดเจน และมักจะซ้ำๆกันไป หรืออาจจะเกิดจากจงใจทำให้เกิดมีลวดลายรูปแบบต่างๆขึ้นบนพื้นผิวอาคาร โดยมีเทคนิคและกรรมวิธีต่างๆกัน อาจมีรูปร่างของลายที่สม่ำเสมอหรือไม่สม่ำเสมอก็ได้ อาจเป็นรูปทรงทางเรขาคณิตที่เหมือนกันใช้ซ้ำๆกันไป ตลอดจนอาจมีเส้นสายหรือสีเข้าช่วย ในบางกรณีอาจเกิดจากรูปทรงต่างลักษณะกัน แต่ใช้ซ้ำๆกันไปได้
- **ความหนักเบา แสงและเงา (Tone, Light and Shade)** ความหนักเบาของแสงและเงาบนผนังอาคารเกิดขึ้นเมื่อมีแสงมากระทำยังผิวของอาคารที่มีระนาบต่างกันหรือมีลักษณะผิวไม่สม่ำเสมอ จึงทำให้เกิดเงาขึ้นบนผิวผนังอาคารเกิดความเข้มของสีที่ต่างกันออกไป ทำให้มีความหนักเบาของแสงและเงาเกิดขึ้นบนผิวผนังและรูปทรงอาคาร
- **สี (Color)** สีที่ใช้กับงานสถาปัตยกรรม นอกจากจะเกิดขึ้นจากความจำเป็นทางการใช้วัสดุแต่ละชนิดที่ประกอบเป็นรูปทรงให้ถูกต้องตามชนิดของโครงสร้างและการใช้สอยแล้ว ยังใช้เพื่อเป็นการเน้นลักษณะประเภทของอาคาร เป็นเครื่องช่วยให้รูปทรงและส่วนประกอบของอาคารชัดเจนขึ้น ช่วยเน้นให้เห็นความแตกต่างของส่วนประกอบแต่ละส่วนที่ต้องการจะเน้น ช่วยแยกส่วนที่เป็นโครงสร้างให้เด่นชัด ตลอดจนช่วยให้ความรู้สึกทางด้านจิตใจและบรรยากาศอีกด้วย

4) **ความเว้นว่าง ที่ว่าง (Space)** ความเว้นว่างหรือที่ว่างเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตนที่จับต้องได้แน่นอน สามารถทำให้เกิดขอบเขตที่มนุษย์สามารถรับรู้ได้ ความเว้นว่างหรือที่ว่างในทางสถาปัตยกรรม จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเกี่ยวข้องหรือถูกล้อมรอบด้วยพื้นผิว ซึ่งอาจจะเป็นลักษณะ 2 มิติ หรือถูกล้อมรอบด้วยกลุ่มก้อนรูปทรงซึ่งจะเห็นได้ในลักษณะ 3 มิติ

องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมเหล่านี้ เป็นพื้นฐานในการกำเนิดขึ้นของงานสถาปัตยกรรมทั่วไป รวมถึงอาคารเก่าบนถนนท่าแพด้วย ดังนั้นในการวิเคราะห์รูปแบบอาคารจากการศึกษาขององค์ประกอบของอาคารควรนำหัวข้อเหล่านี้มาประกอบการวิเคราะห์

นอกจากนี้เกณฑ์ในการจัดองค์ประกอบในงานสถาปัตยกรรมก็เป็นเรื่องที่สำคัญ ผุสดี ทิพพัส กล่าวว่า รูปทรงภายนอกของอาคารนั้นเกิดขึ้นได้จากปรัชญาในการออกแบบของอาคารแต่ละประเภท ซึ่งจะต้องคำนึงถึงในเรื่องการสนองประโยชน์ใช้สอยภายในอย่างมีเหตุผลและสัมพันธ์กันไป ใช้โครงสร้างที่ถูกต้องเหมาะสม ทั้งยังต้องมีการเลือกใช้ลักษณะของรูปทรง ชนิดของวัสดุ ชนิดของผิว และเส้นสาย ลวดลายรูปแบบที่ใช้บนพื้นผิว ตลอดจนการใช้สีที่เหมาะสมกับพื้นผิวของอาคาร การนำส่วนประกอบต่างๆเหล่านี้มาร่วมประกอบเข้าด้วยกันให้เป็นรูปทรงของอาคารที่สมบูรณ์ มีส่วนสัดและรูปทรงของอาคาร รวมทั้งการใช้ที่ว่าง (Space) ทั้งภายในและภายนอกอาคารที่เกิดขึ้นอย่างมีเหตุผลซึ่งก็จะต้องอาศัยหลักเกณฑ์ที่ถูกต้องในการจัดองค์ประกอบ (Composition) ซึ่งหลักเกณฑ์ในการจัดองค์ประกอบที่เป็นหัวข้อหลักได้แก่

เกณฑ์ในการจัดองค์ประกอบในงานสถาปัตยกรรม

- **ความสมดุล (Balance)** หรือความเท่าเทียมกัน ลักษณะที่ถ่วงหรือคานกันพอดี การอยู่ได้ด้วยตัวเองอย่างมั่นคง การไม่เน้นหนักไปในด้านใดด้านหนึ่งจนเกินไปซึ่งเป็นสิ่งพื้นฐานที่จำเป็นต้องมีในการจัดองค์ประกอบโดยทั่วไป
- **ความกลมกลืน (Harmony)** ความสอดคล้องกัน มีแนวทางไปในแนวเดียวกัน ในงานศิลปะแทบทุกแขนงมักจะต้องพิจารณาถึงการทำให้เกิดความสอดคล้องต้องกันเข้ากันได้ขึ้นในงานนั้นๆซึ่งเป็นพื้นฐานเบื้องต้นทั่วไป
- **ความเปรียบเทียบ (Contrast)** ถ้าการจัดองค์ประกอบใดมีแต่ความกลมกลืนกันไปทั้งหมด อาจทำให้เกิดความซ้ำกันมากเกินไป ไม่น่าสนใจเท่าที่ควร บางครั้งจึงจำเป็นต้องเพิ่มความต่างกัน ความขัดกัน หรือตัดกันระหว่างส่วนประกอบแต่ละส่วน เมื่อนำมาเปรียบเทียบกันขึ้นมาเพื่อช่วยเพิ่มให้มีจุดเด่น หรือมีชีวิตชีวาน่าสนใจขึ้นได้
- **จังหวะลีลา (Rhythm)** ในงานสถาปัตยกรรม จังหวะลีลามักจะเกิดจากการจัดส่วนประกอบของอาคารหรือรูปทรงของตัวอาคารเอง ให้ผู้ดูเปลี่ยนความสนใจจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่งต่อเนื่องกันไปอย่างสม่ำเสมอ
- **สัดส่วน (Proportion)** ได้แก่ การเปรียบเทียบระหว่างส่วนประกอบแต่ละส่วนของวัตถุเดียวกัน หรือภายในรูปทรงเดียวกันว่าเหมาะสมหรือไม่ เมื่อเปรียบเทียบกับวัตถุหรือรูปทรงทั้งหมดโดยส่วนรวม เช่น ด้านใดด้านหนึ่งของอาคารเมื่อเปรียบเทียบกับรูปทรงอาคารทั้งหมดโดยส่วนรวมแล้วอยู่ในลักษณะที่ได้สัดส่วนเหมาะสมหรือไม่เพียงใด
- **มาตราส่วนหรือขนาดส่วน (Scale)** เป็นการเปรียบเทียบระหว่างส่วนประกอบของวัตถุหรือรูปทรงนั้นเมื่อเปรียบเทียบกับรูปทรงนั้นทั้งหมดโดยส่วนรวม และเมื่อเปรียบเทียบกับมนุษย์หรือผู้ใช้สอยด้วยว่าสัมพันธ์กันหรือไม่ ได้ส่วนเพียงใด ตลอดจนเปรียบเทียบกับสิ่งแวดล้อมหรือบริเวณใกล้เคียงด้วยว่าขนาดไปกันได้หรือไม่
- **เอกภาพ (Unity)** หมายถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความมีจุดมุ่งหมายใหญ่ร่วมกัน ไม่แตกแยกกันไปคนละแนวจนจับลักษณะใหญ่ของส่วนรวมไม่ได้

เมื่อนำเอาแต่ละประเด็นจากทฤษฎีการจัดองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมไปวิเคราะห์กลุ่มอาคารเก่าบนถนนท่าแพ จะทำให้ทราบถึงรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ของอาคารในแต่ละยุค ทั้งนี้ทั้งนั้นเพื่อนำผลที่ได้ไปเสนอเป็นกรอบแนวทางการออกแบบอาคารใหม่ต่อไปในอนาคต ในขณะที่เดียวกันก็พิจารณาถึงความต่อเนื่องทางมุมมองที่จะเกิดขึ้นว่าจะสร้างความกลมกลืนให้กับพื้นที่ได้มากน้อยเพียงใด โดยใช้หลักการทางด้านความต่อเนื่องทางมุมมองของ วอร์สเก็ต (Worskett, 1969: 190) มาเป็นส่วนหนึ่งในการวิเคราะห์

สาระที่ได้จากทั้งแนวคิดเรื่องการออกแบบอาคารใหม่ในพื้นที่ประวัติศาสตร์และแนวคิดด้านการจัดองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมจะนำไปสรุปรวมกับแผนและนโยบาย กฎหมายที่เกี่ยวข้อง และกรณีศึกษา เพื่อนำไปใช้ในขั้นตอนการวิเคราะห์ต่อไป